

Maksym Martyniuk

*Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student
National Scientific Center "Institute of agrarian economics"*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8660-2792>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-565-5-7>

STATE SUPPORT FOR UKRAINE'S AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION AND POST-WAR RECOVERY

Summary

This section provides a comprehensive analysis of the current instruments of state support for Ukraine's agricultural sector in the context of post-war recovery and European integration. It examines budget subsidies, compensation mechanisms, credit programs, as well as international assistance from the European Union, the European Investment Bank, the European Agricultural Fund for Rural Development, and the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). The study addresses the limited effectiveness of current support mechanisms, which is largely due to administrative, financial, and institutional constraints. Key implementation barriers – administrative, financial, and institutional – are identified. The need to improve support mechanisms is substantiated in order to enhance their efficiency, targeting, and transparency. The role of international partnership is emphasized as a vital source of resources and knowledge for the sustainable development of Ukraine's agrarian sector.

Вступ

Аграрна галузь традиційно відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку, формування позитивного торговельного балансу та зайнятість у сільських регіонах. Проте у XXI столітті її функціонування відбувається в умовах постійних викликів, серед яких особливе місце посідають процеси євроінтеграції та збройна агресія російської федерації проти України. Війна завдала аграрному сектору значних матеріальних, інфраструктурних і соціально-економічних збитків, що потребують комплексної політики відновлення, в якій державна підтримка має відігравати ключову роль. З початку повномасштабного вторгнення у 2022 році агросектор України зазнав значних втрат, що актуалізувало питання ефективності, цілісності та інституційної спроможності державної підтримки як невід'ємної складової аграрної політики держави.

Система державної підтримки сільського господарства традиційно виконує в Україні як соціальну, так і економічну функції. Однак сучасні умови вимагають переосмислення її цілей, механізмів та інструментів у контексті повоєнної відбудови, з одного боку, і гармонізації з європейськими підходами до аграрної політики – з іншого. Європейський вектор розвитку зобов'язує Україну адаптуватись до принципів спільної аграрної політики ЄС (Common Agricultural Policy, CAP), яка передбачає підтримку сталого розвитку, цифровізації, інновацій, а також охорону навколишнього середовища. Водночас необхідно враховувати національні виклики, що полягають у відновленні зруйнованої інфраструктури, підтримці аграріїв у прифронтових зонах, забезпеченні продовольчої безпеки тощо [1, с. 19].

Враховуючи зазначене, особливої ваги набуває наукове осмислення місця та ролі державної підтримки у системі аграрної політики України як інструменту соціально-економічної стабілізації та стратегічного розвитку. Це потребує всебічного аналізу наявних механізмів, оцінки їх відповідності сучасним викликам і пошуку шляхів їх реформування на засадах ефективності, прозорості та інтегрованості в європейський науково-інституційний простір.

Досвід країн Центрально-Східної Європи, що пройшли шлях адаптації до політик ЄС, демонструє важливість інституційної спроможності держави до гнучкого реагування, прозорого адміністрування програм державної допомоги, а також активного залучення у ці процеси приватного сектору та громад. Для України це означає потребу в оновленні підходів до підтримки аграрного сектору з урахуванням національних пріоритетів і довгострокових зобов'язань перед Європейським Союзом.

Мета – розглянути місце та роль державної підтримки в системі аграрної політики України в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграційного поступу, проаналізувати її сучасний стан, виявити ключові проблеми функціонування та обґрунтувати стратегічні напрями трансформації з урахуванням вимог і досвіду політики Європейського Союзу.

У межах дослідження використано інституційний, системний та порівняльний підходи, що дозволяють не лише виявити існуючі виклики, а й сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності та дієвості державної аграрної політики.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади державної підтримки аграрного сектору

Проблематика державного впливу на розвиток аграрного сектору набула значного висвітлення в сучасній науковій літературі, що

дозволило сформувати глибоке теоретичне підґрунтя для аналізу та вдосконалення політики підтримки сільського господарства. У цьому контексті важливими є узагальнення наукових підходів до розробки ефективних механізмів регулювання агровиробництва, а також вивчення її інституційних, фінансових і соціальних інструментів.

Значний внесок у розвиток теоретичних й прикладних засад державної підтримки аграрного сектору, зокрема через системні дослідження, присвячені реформуванню аграрної політики та розподілу бюджетної підтримки зроблено науковцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» [2; 3]. У представлених публікаціях обґрунтовано механізми введення державної підтримки агросектору, представлено податкові стимули та бюджетне фінансування як основні інструменти державної підтримки, що дозволяють забезпечити фінансову стабільність аграрних підприємств та стимулювати їх економічний розвиток в умовах глобалізаційних викликів. Зокрема, пропозиції щодо реорганізації бюджетних механізмів і перегляду податкових пільг, які сприяють підвищенню ефективності агробізнесу, отримали високу оцінку в наукових колах та практиці. Крім того, дослідження ННЦ «Інститут аграрної економіки» акцентуються на необхідності інтеграції державної підтримки до загальноєвропейських стандартів, що сприятиме більш швидкому і ефективному переходу до нових економічних умов.

У контексті теоретико-методологічного аналізу політики державної підтримки аграрного сектору вагоме місце посідають наукові підходи, запропоновані Х. Григор'євою [4, с. 41]. Розглядаючи правові аспекти державної підтримки агросектору вона наголошує на важливості інституційного забезпечення реалізації аграрної політики. Досліджуючи ефективність існуючих фінансових інструментів, таких як бюджетні дотації, субсидії, механізми лізингу, агрострахування, вона аргументовано доводить необхідність створення сучасної нормативно-правової бази, здатної гарантувати прозорість, цільове використання коштів та максимальний ефект від державної участі в розвитку аграрного сектору. Ключовим поняттям, яке обґрунтовує дослідниця, є агропротекціонізм, що слугує концептуальною основою для розробки правового механізму державної підтримки. У своїх наукових розвідках Х. Григор'єва теоретично підтверджує, що специфіка аграрного сектору, яка полягає у сезонності, залежності від природних факторів, соціальній значущості сільських територій, вимагає від держави цілеспрямованого захисту аграрного виробника на законодавчому рівні. Таким чином, означені ідеї формують цілісну правову концепцію державної підтримки сільського господарства та є ваговою складовою теоретичного підґрунтя для подальших наукових розвідок і формування ефективної державної політики у аграрній сфері.

У науковій роботі Д. О. Грабовського [5] здійснено ґрунтовний аналіз еволюції наукових уявлень щодо інструментарію державного впливу на агросферу, що дозволило автору виокремити найбільш результативні механізми регуляції агробізнесу та ринкового середовища. Комплексний теоретичний підхід до розуміння державної підтримки як системного чинника розвитку агросектору простежується і в працях Ю. Лупенка, О. Ходаківської, О. Нечипоренка та О. Шпикуляка [6, с. 122], які зосереджують увагу на адаптації українських регуляторних практик до принципів спільної аграрної політики ЄС. Дослідники обґрунтовують необхідність імплементації європейських стандартів в умовах трансформації національної економіки та посилення інтеграційних процесів, фокусуючись на необхідності реформування інституційних структур, а також адаптації аграрного законодавства та політики до умов ЄС, зокрема у частині організації фінансування та надання державної допомоги.

У подальших дослідженнях О. Ходаківська [7, с. 43] підкреслює, що успішна інтеграція України в європейську економічну спільноту вимагає реалізації стратегії модернізації аграрного сектору, що поєднує інновації, фінансову стабільність, екологічну відповідальність і забезпечення якості продукції. Вона акцентує увагу на ролі держави у стимулюванні таких перетворень, адже саме завдяки підтримці з боку держави можна забезпечити необхідні умови для переходу до більш конкурентоспроможної, ефективної та екологічно стійкої аграрної політики. Дослідниця також порушує питання екологічної відповідальності та адаптації аграрного виробництва до європейських екологічних стандартів, підкреслюючи, що адаптація агросектора до таких стандартів потребує створення й запровадження ефективних механізмів стимулювання [8, с. 27].

Особливу увагу щодо адаптації української аграрної політики до європейських принципів приділено у працях Т. Зінчук [9, с. 70], дослідження якої зосереджені на імплементації принципів Спільної аграрної політики (САП) ЄС в національну аграрну політику України. Так, Т. Зінчук наголошує на необхідності глибокої адаптації аграрного сектору до європейських стандартів, що передбачає не лише реформування правових і інституційних структур, а й перегляд підходів до фінансування аграрної політики, застосування сучасних технологій та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників. Її дослідження акцентують увагу на важливості інтеграції європейських норм, які зможуть сприяти сталому розвитку сільського господарства, підвищенню його ефективності та забезпеченню продовольчої безпеки.

Заслужовують на увагу також наукові ідеї В. Андрійчука [10], які зосереджуються на питаннях підвищення ефективності управлінських та

фінансових механізмів, що сприяють стійкому розвитку аграрних підприємств.

Окремо варто відзначити роботи О. Могильного [11], який глибоко аналізує зв'язок між державною підтримкою, ефективністю аграрних підприємств та фінансовими результатами. Дослідження О. Могильного стосуються розробки механізмів, які б забезпечили ефективне фінансування аграрного виробництва, вивчаються інструменти фінансової стабільності та адаптації до ринкових умов [12].

Наукові ідеї О. Бородіної [13, с. 106] акцентують увагу на соціальних та інституційних аспектах аграрної політики, особливо в контексті сталого розвитку, кооперації та підтримки малих форм господарювання, що є важливими для формування ефективних механізмів державної підтримки в агросекторі. О. Бородіна підкреслює важливість розвитку малих та середніх господарств через кооперацію та підтримку локальних ініціатив, що забезпечує сталий розвиток сільських територій та зменшення соціальних ризиків. Вона також наголошує на необхідності розвитку інститутів для забезпечення соціальної справедливості та рівних можливостей для всіх учасників аграрного сектору.

У своїх працях Л.Тулуш [14, с. 176] зосереджується на тому, що державна фінансова підтримка агросектору повинна базуватися на принципах економічної ефективності, а не бути інструментом політичного впливу чи адміністративного розподілу бюджетних ресурсів. Важливим об'єктом критичного аналізу в працях вченого є неефективність існуючих схем державної підтримки, зокрема через складні та непрозорі механізми розподілу коштів. Автор пропонує впровадження сучасної методики оцінки ефективності бюджетних програм, що дозволило б здійснювати підтримку на основі чітких показників: приросту продуктивності, зайнятості, інвестиційної активності та податкової віддачі [15, с. 94].

Інституційні аспекти державної підтримки сільського господарства знайшли висвітлення у праці [16, с. 90–101], де підкреслюється важливість розвитку інфраструктури фінансування аграрних підприємств на регіональному рівні, вдосконаленні організаційно-правових форм та створенні умов для доступу до ресурсів. Фінансово-економічні механізми державного регулювання наведено також в дослідженнях М. Латиніної та Т. Харченко [17, с. 68–86], а також О. Лемішко [18, с. 146–154], які підкреслюють важливість бюджетних інструментів у відтворенні капіталу в аграрній сфері, особливо в умовах зростання ризиків та нестабільності.

Окрему увагу заслуговують публікації А. Осіпової [19] та О. Панухник [20, с. 5–10], де розглянуто трансформаційні підходи до підтримки агровиробників, з акцентом не лише на забезпеченні фінансової

стабільності, а й на стимулюванні ринкової адаптивності та інноваційного розвитку аграрного виробництва. Практичні аспекти оцінювання ефективності державної підтримки розкрито у дослідженні Г. Прунцевой [21, с. 79–88], де проведено аналіз впливу державних фінансових вливань на економічні результати сільськогосподарських підприємств. Подібну проблематику висвітлено в працях Л. Петлюк та Н. Медведкової [22, с. 105–111], а також Л. Свистун, Ю. Попової та К. Штепенко [23], де державне регулювання розглядається як інструмент досягнення цілей сталого розвитку.

Вагоме місце в сучасному науковому дискурсі займають дослідження, присвячені функціонуванню аграрного сектору в умовах воєнного стану. Зокрема, В. Галанець [24, с. 42–48] вказує на критичну необхідність державної підтримки як передумови збереження аграрного виробництва, забезпечення економічної стійкості та задоволення базових потреб населення. Аналогічні висновки представлено у працях [25, с. 129–155; 26, с. 68–80], де наголошено на важливості безпеки агробізнесу та пришвидшеної інтеграції українських виробників у європейський економічний простір.

Не менш актуальною залишається проблема продовольчої безпеки, яку висвітлено у дослідженнях Ходаківська О. В., Пугачов М. І., Патики Н. І. та ін. [27; 28, с. 6], Л. Васільєвої [28, с. 55–60] та В. Залізняка [30, с. 123–127]. Вчені підкреслюють, що державна підтримка має розглядатися як інструмент довгострокового забезпечення стабільного розвитку агросектору в умовах глобальних викликів.

Окрема група досліджень зосереджена на галузевих аспектах державної підтримки, зокрема щодо стимулювання виробництва біопалива [31; 32], екологізації аграрного виробництва [33], розвитку органічного землеробства [34; 35], садівництва [36], хмелярства [37] та інших сегментів. У цих роботах підкреслюється необхідність секторального підходу як до розробки політик, так і до розподілу ресурсів, відповідно до стратегічних пріоритетів сталого розвитку.

Узагальнюючи наукові напрацювання, варто зазначити, що ефективність державної підтримки аграрного сектору значною мірою визначається здатністю поєднувати інституційні, фінансові, технологічні та соціальні механізми впливу, адаптуючи політику до викликів сучасності – війни, глобалізації, кліматичних змін та цифрової трансформації економіки.

Таким чином, результати проведених досліджень засвідчують, що державна підтримка аграрного сектору є системою цілеспрямованих інструментів впливу держави на розвиток сільського господарства, яка передбачає фінансові, регуляторні, інституційні та організаційні заходи для забезпечення сталого функціонування галузі, продовольчої безпеки,

збереження сільських територій і конкурентоспроможності національного агровиробництва. У сучасних умовах європейської інтеграції та повоєнного відновлення України сутність державної підтримки набуває додаткових змістових акцентів, пов'язаних із викликами постконфліктної трансформації, необхідністю адаптації до норм і принципів Спільної аграрної політики ЄС (САП), а також актуалізацією соціальних, екологічних та інституційних функцій агросфери.

У теоретичному вимірі державна підтримка в аграрному секторі розглядається через призму інтервенціонізму, теорії публічного блага, інституціональної економіки та стратегічного планування розвитку сільських територій. Згідно з теорією публічних благ, держава має забезпечувати підтримку галузей, що забезпечують базові суспільні функції, які не гарантуються ринком самостійно, зокрема – продовольча безпека, екологічна рівновага, зайнятість на селі. Інституціональний підхід підкреслює значення стабільних правил гри, функціонування ефективних аграрних інституцій, прозорих механізмів розподілу допомоги, прав власності та соціального капіталу в сільському середовищі.

У контексті європейської інтеграції державна підтримка повинна бути орієнтована не лише на підтримку виробництва, а й на досягнення екологічних цілей, сталого розвитку, інноваційної модернізації та підвищення якості життя в сільській місцевості. Такий підхід відповідає сучасній парадигмі Спільної аграрної політики ЄС, яка ґрунтується на принципах екологізації, інклюзивності та регіонального розвитку.

Умови повоєнного відновлення аграрного сектору України вимагають особливого фокусу на реструктуризацію пошкоджених виробничих потужностей, відновлення інфраструктури, забезпечення доступу до фінансів і ресурсів для малих і середніх виробників, а також створення стимулів для реінтеграції внутрішньо переміщених осіб і відновлення сільського населення. У цьому контексті державна підтримка набуває антикризового, відновлювального і соціально орієнтованого характеру, що зумовлює потребу в гнучких механізмах бюджетного фінансування, гарантування ризиків, розвитку кооперації, страхування аграрних ризиків, цифровізації та дорадчої підтримки.

Таким чином, теоретична сутність державної підтримки агросектору в сучасних умовах поєднує функції економічної стабілізації, соціального згуртування, екологічної збалансованості та інтеграції в європейський економічний простір, що вимагає комплексного стратегічного підходу до її реалізації.

Розділ 2. Механізми, інструменти та засоби державної підтримки агросектору

Державна підтримка агросектору є важливою складовою національної економічної політики. Це головним чином зумовлено тим, що їй належить визначальна роль у забезпеченні продовольчої безпеки, розвитку сільських територій, стабілізації внутрішнього ринку, підвищенні рівня зайнятості та збереженні макроекономічної рівноваги. Аграрна галузь, як одна з базових у структурі національної економіки, виступає не лише джерелом продовольства та сировини, а також є основою експортного потенціалу, особливо на фоні зниження активності інших секторів економіки.

Особливої ваги державна підтримка набуває в умовах посилення глобальних економічних та геополітичних викликів, що супроводжуються нестабільністю аграрних ринків, коливаннями цін на продовольство, зростанням витрат на ресурси, логістичними перебоями, посиленням конкуренції за ринки збуту тощо. З огляду на поточні виклики до зовнішніх загроз додаються внутрішні, зумовлені воєнними діями, які призводять до втрати виробничих площ, руйнування інфраструктури, дефіциту ресурсів та порушення логістичних ланцюгів постачання сировини й готової продукції [1, с. 19].

У таких умовах державна підтримка виконує не лише стимулювальну, але й компенсаторну функцію, пом'якшуючи наслідки зовнішніх шоків, кризових явищ, забезпечуючи функціонування агросектору в умовах надвисокої невизначеності. Зокрема, вона дає змогу уникнути дефіциту продовольства, стабілізувати ціни, гарантувати мінімальний дохід виробникам, тим самим підтримуючи платоспроможний попит, зайнятість на селі та цілісність продовольчого ланцюга. У середньо- та довгостроковій перспективі ефективна система державної підтримки агросектору безумовно сприяє збереженню стратегічної спроможності країни в питаннях її самозабезпечення.

Однозначно, державна підтримка аграрної сфери передбачає необхідність розв'язання численних комплексних завдань як на національному, так і на регіональному рівнях. На національному рівні аграрна політика повинна орієнтуватися на досягнення системних результатів – зміцнення продовольчої безпеки, утримання цінової стабільності на стратегічно важливі види сільськогосподарської продукції, ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, модернізацію аграрної інфраструктури, розвиток технологічної бази, стимулювання інвестицій та інноваційної діяльності галузі. Зміна клімату, трансформація світової торгівлі, нові стандарти сталого виробництва зумовлюють необхідність формування адаптивної, стійкої та гнучкої моделі державної підтримки аграрного сектору.

З огляду на це, важливою складовою національної політики має стати підвищення спроможності до реагування на непередбачувані виклики – як-от пандемії, міжнародні конфлікти, зміни в глобальному попиті та пропозиції. Це вимагає створення дієвих антикризових механізмів: страхових фондів, стабілізаційних програм, резервних потужностей зберігання, державного інтервенційного регулювання тощо [38; 39].

На регіональному рівні державна підтримка повинна бути гнучкою, адресною та адаптованою до специфіки розвитку окремих територій. Вона має враховувати природно-кліматичні умови, соціально-економічний потенціал, виробничу спеціалізацію регіонів, локальні ринки праці та зайнятості. Ефективною, у цьому зв'язку, є підтримка місцевих ініціатив, спрямованих на розвиток кооперації, створення агропромислових кластерів, інфраструктури зберігання, транспортування та переробки продукції. У регіонах із вираженою спеціалізацією (наприклад, садівництво, виноградарство, молочне скотарство) доцільно застосовувати спеціалізовані програми, які спрямовані на підтримку галузевої інфраструктури, ветеринарного обслуговування, наукового супроводу, екологічного моніторингу тощо.

Крім того, регіональні програми підтримки повинні включати заходи щодо стимулювання адаптації до змін клімату. Наприклад, у зонах ризикованого землеробства доцільно розвивати системи краплинного зрошення, водозберігаючі технології, впроваджувати посухостійкі сорти, підтримувати органічне землеробство та заходи з мінімізації деградації ґрунтів.

Соціально важливою є підтримка малого та середнього аграрного бізнесу, який є основою сільської зайнятості та соціальної стабільності. Державна допомога повинна включати не лише фінансові інструменти (дотації, кредити, пільги), але й інституційну підтримку – освітні програми, дорадчі послуги, доступ до сучасних технологій, цифрові сервіси тощо.

Окремим напрямом регіональної підтримки має стати розвиток агропереробної промисловості, яка створює додану вартість та сприяє інтеграції сільського виробника у ринкові ланцюги. Створення агропромислових кластерів дозволяє поєднати виробництво, переробку, логістику та збут у єдину систему, що підвищує ефективність та конкурентоспроможність локальної економіки.

Сільське господарство традиційно орієнтоване на виробництво сировини, однак без глибокої переробки і подальшої реалізації готової продукції практично не можливо досягти високої економічної ефективності. Створення агропромислових кластерів як інтегрованих структур є важливим кроком до вирішення цієї проблеми.

Агропромисловий кластер включає не лише виробників сільськогосподарської продукції, а й переробні підприємства, логістичні компанії та збутові мережі, що дозволяє організувати весь ланцюг створення доданої вартості без значних втрат на різних етапах. Це забезпечує ефективний зв'язок між сільськими виробниками та ринковими вимогами, знижує витрати на транспортування та зберігання продукції, а також мінімізує ризики, пов'язані з коливанням цін на сировину та готову продукцію.

Крім того, агропереробна промисловість сприяє розвитку місцевих виробничих потужностей, що дає можливість створювати додаткові робочі місця, залучати інвестиції та зберігати трудові ресурси на селі. Завдяки такому підходу, сільські території стають менш залежними від зовнішніх економічних коливань, оскільки агропереробні підприємства забезпечують стабільний попит на сільськогосподарську продукцію, а регіональна економіка набуває більшої самодостатності.

Ще одним важливим аспектом є інноваційний потенціал, який відкривають агропромислові кластери. Вони створюють умови для розвитку нових технологій та модернізації виробничих процесів, що, в свою чергу, підвищує якість та конкурентоспроможність продукції. Такі інновації можуть охоплювати впровадження енергозберігаючих технологій, використання цифрових рішень для моніторингу та управління виробництвом, а також розробку нових методів переробки, пакування тощо. Враховуючи згадані чинники, підтримка розвитку агропереробної промисловості через створення агропромислових кластерів є стратегічно важливим елементом політики державної підтримки.

З огляду на виклики сьогодення, ключовою умовою результативності державної політики у сфері підтримки аграрного виробництва є формування інтегрованої, збалансованої та прозорої системи підтримки, яка базується на поєднанні фінансових, інституційних, інфраструктурних та інноваційних інструментів. Її завдання – не лише забезпечити функціонування агросектору в умовах криз, а й закласти основи його сталого розвитку, модернізації та конкурентоспроможності в глобальному середовищі.

Інституційний механізм державної підтримки агросектору є основоположним елементом формування ефективної аграрної політики, оскільки забезпечує стабільність, передбачуваність і послідовність регуляторного середовища. Його функціонування передбачає наявність чітко визначених правил, процедур і повноважень органів державної влади, що сприяє зниженню адміністративної невизначеності для суб'єктів агробізнесу. Крім того, саме інституційний механізм створює можливості для ефективної взаємодії між агровиробниками, державою та

інституціями громадянського суспільства, включаючи галузеві асоціації, дорадчі служби та міжнародні партнерські структури. Водночас особливої уваги потребує адаптація інституційної інфраструктури до викликів євроінтеграції та повоєнного відновлення, що передбачає не лише оновлення законодавчої бази, а й впровадження принципів доброго врядування, прозорості, підзвітності та результативності державної підтримки. У зв'язку з цим вкрай актуальною є модернізація процедур оцінювання ефективності державних програм, запровадження цифрових інструментів моніторингу та підвищення спроможності органів влади.

Економічний механізм державної підтримки забезпечує безпосередній вплив на рівень доходів аграріїв та доступність ресурсів для ведення агробізнесу. Він є найоперативнішим з точки зору досягнення короткострокових цілей аграрної політики, таких як стабілізація цін, компенсація втрат від погодних ризиків або стимулювання виробництва певних видів продукції. Водночас його довгострокова ефективність залежить від здатності гармонізувати підтримку з ринковими принципами, уникати надмірного втручання у ціноутворення та забезпечувати адресність заходів. Важливо, щоб економічна підтримка не перетворювалася на джерело пасивного доходу, а спрямовувалася на підвищення конкурентоспроможності виробників через інвестиції у модернізацію, екологізацію та інновації. Сучасні фіскальні інструменти мають базуватись на принципах гнучкості, регіональної специфіки та підтримки найуразливіших категорій агровиробників, особливо в умовах відновлення інфраструктури на деокупованих територіях.

Інноваційно-технологічний механізм набуває особливої актуальності в умовах інтеграції України до ЄС, що передбачає відповідність продукції європейським стандартам якості, безпеки та екологічності. Успішне функціонування цього механізму вимагає від держави не лише фінансового сприяння впровадженню інновацій (через гранти, лізинг, субсидування тощо), а й створення інноваційної екосистеми: науково-дослідних центрів, інкубаторів агротехнологій, демонстраційних проєктів, платформ для трансферу технологій. Особливу роль у цьому механізмі відіграє цифровізація агросектору, яка охоплює супутниковий моніторинг, автоматизоване управління ресурсами, смарт-контракти, блокчейн-рішення, системи точного землеробства і т.д. Державна політика має стимулювати не лише закупівлю обладнання, а й розвиток компетенцій – через програми агроосвіти, інноваційного менторства, участі у міжнародних ініціативах.

Організаційний механізм державної підтримки агросектору має сприяти формуванню гнучкої, адаптивної та ефективної системи управління на всіх рівнях – від загальнонаціонального до рівня окремого господарства. Його особливістю є необхідність узгодження вертикальної

(центральна влада – місцева громада) та горизонтальної (міжвідомча, міжрегіональна, міжсекторальна) координації. Це, своєю чергою, вимагає запровадження стратегічного планування на основі доказової політики, використання сучасних інструментів управління (наприклад, системи KPI, процесного менеджменту, бенчмаркінгу) та цифрових платформ для обміну даними. На рівні підприємств організаційний механізм стимулює впровадження Lean- та Agile-підходів, автоматизацію процесів, розвиток партнерських відносин і агрокооперації. Перевага такого підходу полягає у створенні умов для раціонального використання ресурсів, адаптивності до ризиків, підвищення внутрішньої ефективності й зміцнення конкурентних переваг.

Ринковий механізм підтримки агросектору формує умови для функціонування відкритого та конкурентного ринку, де держава виступає не як прямий учасник виробництва, а як регулятор і гарантія добросовісної конкуренції. У цьому контексті важливо створити розвинену ринкову інфраструктуру: аграрні біржі, логістичні хаби, цифрові платформи торгівлі, сертифікаційні центри. Одночасно важливо забезпечити прозорість доступу до ринку, зокрема для малих виробників, через розвиток кооперації, електронної комерції, гарантування рівного доступу до закупівель. На зовнішньому рівні політика має передбачати диверсифікацію експортних ринків, адаптацію до вимог європейського "зеленого курсу", активну участь у міжнародних торгових проєктах та ініціативах зі сталого розвитку.

Соціальний механізм підтримки агросектору відіграє роль фундаменту довгострокового розвитку аграрної економіки через підвищення якості життя у сільській місцевості, збереження людського капіталу та протидію депопуляції. Ефективна соціальна політика має поєднувати як інфраструктурні проєкти (ремонт доріг, розвиток шкіл, лікарень, інтернет-мереж), так і програми професійної перекваліфікації, молодіжної зайнятості, підтримки жінок у сільському господарстві. Надзвичайно важливою є інклюзивність цих заходів, тобто спрямованість на забезпечення рівного доступу до можливостей для всіх категорій населення, включаючи ТПО, ветеранів, представників уразливих груп. Державна політика повинна активніше інтегрувати механізми державно-приватного партнерства, залучення громад до планування програм, інструменти соціального моніторингу та оцінювання впливу.

Визначені механізми державної підтримки створюють стратегічне підґрунтя для формування ефективної політики модернізації аграрного сектору. Проте практична реалізація таких механізмів потребує конкретних інструментів, здатних забезпечити дієве стимулювання інновацій, підвищення конкурентоспроможності виробників, а також соціально-економічну стійкість сільських територій. У цьому контексті

особливо важливо окреслити прикладні інструменти державної підтримки, які мають прикладне значення та здатні забезпечити системну трансформацію агросектору в умовах євроінтеграції та повоєнного відновлення.

1. *Стимулювання інноваційної сільськогосподарської діяльності та розвиток нових фермерських господарств.* Цей інструмент спрямований на залучення молоді та нових учасників до агровиробництва, оновлення кадрового складу та впровадження технологічних рішень у сільське господарство. Практична реалізація включає грантові програми, стартап-платформи, інкубатори агропроектів, пільгові кредити та освітні ініціативи для нових фермерів. У рамках європейських підходів важливо забезпечити інтеграцію цих заходів у програми сільського розвитку, як-от LEADER. Стратегічно – це створює базу для сталого та конкурентоспроможного фермерства, здатного адаптуватися до змін клімату та ринку.

2. *Підтримка створення сільськогосподарських кооперативів і сприяння спільному збуту аграрної продукції.* Розвиток кооперативного руху дозволяє малим агротоваровиробникам зменшувати транзакційні витрати, забезпечити доступ до ринків, зберігання, переробки та логістики. Державна підтримка може реалізовуватись через пряму фінансову допомогу на створення кооперативів, податкові пільги, спільне кредитування з міжнародними фінансовими організаціями, програми навчання та правового супроводу. Зростання кооперації – це один із критеріїв успішності аграрних політик країн ЄС, де фермери мають змогу конкурувати не лише за рахунок масштабів, а завдяки ефективній самоорганізації.

3. *Компенсація частини витрат на придбання агротехніки та проведення модернізації сільгоспвиробництва.* Механізм компенсації витрат є ключовим для стимулювання технічного переозброєння, особливо в умовах, коли ринок агротехніки є капіталомістким. Така підтримка має бути цільовою, обмеженою за категоріями обладнання (енергоощадне, точне землеробство, екологічно безпечне), із контролем ефективності використання. Додатково важливо стимулювати придбання техніки національного виробництва, що матиме мультиплікативний ефект для економіки.

4. *Спрощення системи оподаткування та запровадження податкових канікул для новостворених агрогосподарств.* Лоаяльний податковий режим – це один із чинників активізації підприємницької активності у сільському господарстві, зокрема на деокупованих і депресивних територіях. Податкові канікули можуть включати звільнення від сплати податку на прибуток, ПДВ на інвестиційне обладнання, єдиного соціального внеску на період становлення господарства. Важливо, щоб

такі інструменти мали чіткі часові та результативні обмеження, не створюючи довготривалих деформацій на ринку.

5. *Створення державних страхових аграрних фондів і надання гарантій на випадок стихійних лих або інших форс-мажорних обставин.* Аграрне виробництво вразливе до погодних катаклізмів, військових ризиків, епідемій. У цьому контексті актуальним є розвиток агрострахування із державною участю (субсидування страхових внесків, перестрахування, гарантування виплат). Такий механізм дозволить уникнути катастрофічних збитків, підвищить фінансову стійкість виробників, створить інституційну довіру до системи ризик-менеджменту.

6. *Впровадження форвардних контрактів на аграрному ринку з державною підтримкою для зниження цінових ризиків.* Форвардні контракти дозволяють агровиробникам хеджувати ризики цінових коливань і планувати виробничу діяльність заздалегідь. Держава може брати участь як гарант виконання контрактів (через профільні агентства) або субсидувати процентні ставки за авансування. Крім того, можливе створення спеціалізованих бірж або платформ для укладання таких контрактів із участю малого фермерства.

7. *Запровадження регуляторних обмежень для підтримки ринкового балансу в аграрному секторі.* Регуляторна функція держави передбачає введення квот, мит, технічних бар'єрів або преференцій з метою захисту внутрішнього виробника, особливо у критичні періоди. Проте такі заходи мають бути узгоджені з міжнародними торговими угодами (WTO, DCFTA з ЄС) та не повинні порушувати конкуренцію. Особливу роль відіграють регуляторні механізми для захисту земельного ринку, контролю якості продукції та прозорості аграрної торгівлі.

8. *Активна промоція українського агроекспорту за кордоном, участь у міжнародних виставках, форумах, глобальних проєктах.* Держава повинна виступати як активний учасник просування агроекспорту через експортно-кредитні агентства, дипломатичні місії, організацію торгових місій, підтримку брендингу української агропродукції ("Made in Ukraine", "Organic Ukraine", "AgroFuture UA"). Особливо ефективним є поєднання дипломатичного, маркетингового та технічного інструментарію в рамках стратегій економічної дипломатії.

Наведена нижче таблиця класифікує ключові інструменти державної підтримки за їх типом, об'єктом впливу, механізмом реалізації та очікуваним ефектом. Такий структурований підхід дозволяє краще зрозуміти функціональне призначення кожного заходу, а також оцінити їхню роль у досягненні стратегічних цілей аграрної політики.

Таблиця 1

**Ефективні форми державної підтримки аграрної галузі
в умовах євроінтеграції та відновлення**

Засоби підтримки	Форма підтримки	Об'єкт впливу	Механізм реалізації	Очікуваний ефект
Стимулювання інноваційної діяльності та нових фермерських господарств	Інституційна, фінансова	Нові фермери, агростартапи	Гранти, пільгове кредитування, освітні програми	Оновлення фермерської бази, зростання інновацій
Підтримка створення сільсько-господарських кооперативів	Організаційна, фінансова	Малі та середні виробники	Фінансова допомога, податкові пільги, консалтинг	Зниження витрат, покращення збуту, згуртування
Компенсація витрат на агротехніку та модернізацію	Технологічна, фінансова	Виробничі потужності	Часткове відшкодування вартості техніки	Підвищення продуктивності, оновлення основних фондів
Спрощення оподаткування та податкові канікули	Економічна	Нові агро-господарства, МСП	Зменшення ПДВ, звільнення від податку на прибуток	Залучення інвестицій, зростання числа учасників
Аграрні страхові фонди та державні гарантії	Фінансова, інституційна	Виробники, що зазнають ризиків	Субсидії на страхування, гарантії компенсацій	Зменшення втрат від стихій, стабільність діяльності
Мінімальні закупівельні ціни	Цінова, соціальна	Виробники базових культур	Державне регулювання, інтервенції	Захист доходів, стабілізація ринку
Форвардні контракти з державною участю	Ринкова, фінансова	Малі та середні агро-виробники	Державні гарантії, субсидії на авансування	Зменшення цінових ризиків, прогнозованість
Регуляторні обмеження для ринкового балансу	Регуляторна	Внутрішній ринок, критичні сектори	Квоти, мита, технічні бар'єри	Захист внутрішнього виробника, ринкова рівновага
Промоція агроекспорту	Інституційна, інформаційна	Експортери, фермери з експортним потенціалом	Торгові місії, виставки, дипломатія	Зростання агроекспорту, впізнаваність бренду «UA»

Джерело: складено автором на основі узагальнень наукових поглядів та ідей

Аналіз наведених інструментів державної підтримки аграрного сектору свідчить про багатокомпонентний і комплексний підхід, орієнтований на забезпечення сталого розвитку сільського господарства України в умовах євроінтеграції та повоєнного відновлення. Запропоновані інструменти охоплюють ключові сфери впливу – інституційну, фінансову, технологічну, податкову, організаційну, цінову та ринкову, що дозволяє підтримувати аграрні суб'єкти на різних етапах їх розвитку.

Таким чином, поєднання коротко- та довгострокових заходів підтримки, які базуються на принципах адресності, ефективності та відповідності сучасним викликам, дозволяє створити сприятливе середовище для інноваційної модернізації аграрного сектору України.

Розділ 3. Державна та міжнародна підтримка аграрного сектору в умовах післявоєнного відновлення

У контексті повоєнного відновлення аграрного сектору України державна підтримка набуває критичного значення для забезпечення стабільності, конкурентоспроможності та сталого розвитку галузі. Чинні програми охоплюють комплекс фінансових, організаційних та інституційних інструментів, спрямованих на підтримку сільськогосподарських виробників у складних умовах трансформації економіки та аграрного ринку.

Бюджетні дотації. Дотаційні програми залишаються базовим елементом державної підтримки аграріїв. Вони частково покривають витрати на матеріально-технічні ресурси, зокрема насіння, добрива, ЗЗР, пальне, корми тощо. У повоєнний період дотації відіграють не лише стабілізаційну, а й антикризову функцію – дозволяючи фермерам зберегти виробничу активність за умов обмежених доходів та руйнування ринкової інфраструктури. В умовах відновлення ці програми мають бути суттєво розширені та адаптовані до потреб малих і середніх виробників, щоб гарантувати цінову стабільність на ринку агропродукції та підтримати платоспроможність фермерських господарств.

Крім того, дотації виступають інструментом державного впливу на структуру виробництва: шляхом пріоритетного фінансування певних культур (наприклад, олійних, зернових, кормових) або підтримки окремих видів діяльності (тваринництво, органічне землеробство, насінництво). Проте значна частина дотацій традиційно спрямована до великих аграрних підприємств, що ставить під сумнів рівність доступу до фінансування.

Компенсації витрат. Компенсаційні програми орієнтовані на інноваційно-інвестиційний вектор розвитку. Вони сприяють оновленню технічного парку, впровадженню сучасного обладнання, систем

краплинного зрошення, агроінженерних рішень, які покращують енергоефективність та стійкість до кліматичних змін. Особливо актуально це для господарств у південних регіонах, де спостерігається водний дефіцит.

Додатково, компенсації охоплюють витрати на придбання сертифікованих насіння та племінного поголів'я, що підтримує генетичне оновлення агровиробництва. Важливою тенденцією є поступове розширення компенсацій на цифрові технології – GPS-навігацію, програмне забезпечення для управління агропроцесами, моніторинг стану ґрунтів.

Проте процедури відшкодування часто перевантажені документальними вимогами, що ускладнює доступ до програм для дрібних та середніх господарств, особливо у регіонах, де обмежено кадровий та адміністративний ресурс.

Кредитні програми. Доступ до фінансування залишається критично важливим фактором для агровиробників, особливо в період відновлення. Кредитні програми зі зниженими процентними ставками дозволяють здійснювати модернізацію технічного парку, інвестувати в інновації, переробку та диверсифікацію діяльності. Важливою є розробка інструментів гарантування кредитів для фермерів без достатнього забезпечення.

Так, пільгова кредитна програма “Доступні кредити 5–7–9%” адаптована для аграріїв, особливо в частині поповнення обігових коштів та рефінансування раніше залучених позик. Часом, пільгові кредити використовуються для інвестування у відновлення знищеної інфраструктури – складів, тваринницьких комплексів, зрошувальних систем, елеваторів. Окремий акцент у майбутньому варто зробити на екологічно безпечні та енергозберігаючі проекти, які відповідають принципам “зеленої трансформації” ЄС.

Основним обмеженням залишається низька кредитоспроможність малих фермерів та обмежений доступ до застави. Необхідна також синергія банків та держави в розробці інструментів ризик-менеджменту, страхування, гарантування повернення кредитів.

Гарантійна підтримка. Державні гарантії за кредитами для малих і середніх виробників є критичним інструментом у період відновлення. Вони зменшують ризики для банків, що стимулює активніше кредитування аграріїв без традиційного забезпечення. У 2023 році цей механізм дозволив залучити понад 5 млрд грн кредитів до мікробізнесу в агросекторі.

Надалі доцільно розширити практику портфельних гарантій, коли держава покриває частину потенційних втрат банку в межах пакету позик,

що підвищує доступність ресурсів для фермерів без бюрократичного навантаження.

Форвардні закупівлі. Форвардні закупівлі, здійснювані через ДПЗКУ та Аграрний фонд, дозволяють фермерам реалізовувати майбутній врожай за фіксованими цінами. Це знижує ринкову невизначеність, покращує планування та дозволяє аграріям отримати авансові платежі на фінансування виробничого процесу.

Однак практика показує, що фіксовані ціни часто нижчі за ринкові, а умови контрактів можуть бути не вигідними для малих виробників. Тому важливо реформувати систему форвардів у напрямі прозорості, справедливого ціноутворення та конкуренції серед закупівельних операторів.

Порівняльна характеристика інструментів державної підтримки аграрного сектору України, їх ефективність, доступність та основні виклики наведені в таблиці 2.

Як бачимо, бюджетні дотації, компенсації витрат і кредитні програми мають високий потенціал у підтримці розвитку аграрного сектору, зокрема щодо технологічного оновлення та модернізації виробництва.

Таблиця 2

**Порівняння інструментів державної підтримки
аграрного сектору України:
ефективність, доступність та основні виклики**

Інструмент підтримки	Ключові особливості	Ефективність	Доступність для аграріїв	Основні виклики
Бюджетні дотації	Покриття витрат на засоби захисту рослин, добрива, насіння, паливе тощо.	Підтримка фермерських господарств у складних економічних умовах.	Доступні для широкого кола аграріїв, але спрямовані переважно на великі господарства.	Адміністративні бар'єри, складність в отриманні та моніторингу розподілу.
Компенсації витрат	Відшкодування частини витрат на закупівлю техніки, обладнання, сертифікованого насіння, племінного поголів'я.	Спонукає до модернізації виробничого процесу та зростання продуктивності.	Часом обмежена доступність через складність процедури подачі заявок та вимог до документів.	Низька поінформованість малих фермерів, складність в отриманні компенсацій.

Кредитні програми (пільгові кредити)	Доступ до фінансування зниженої вартості для модернізації, інвестування у розвиток виробництва.	Сприяють розвитку нових напрямів виробництва, інвестиціям у модернізацію.	Доступні переважно для великих і середніх підприємств, хоча програма “5-7-9” надає можливості й для малих.	Висока вимога до застави, обмежена кредитоспроможність малих фермерів.
Гарантійна підтримка	Державні гарантії за кредитами для малих фермерів, що знижують ризики для банків.	Підвищення доступу до фінансування для малих та середніх виробників.	Більш доступна для малих агровиробників, але обмежена в обсягах.	Обмежені обсяги гарантій, низька обізнаність про можливості.
Форвардні закупівлі	Державні закупівлі майбутнього врожаю за фіксованими цінами.	Зменшення ринкових ризиків, надання авансових платежів для підтримки фермерів.	Переважно доступні великим агрохолдингам і великим господарствам.	Низькі ціни за контрактами, обмежений доступ для малих виробників.

Джерело: складено автором на основі узагальнень наукових підходів

Форвардні закупівлі, хоч і забезпечують авансове фінансування, мають обмеження через фіксовані ціни, які можуть бути нижчими за ринкові. Зважаючи на складні бюрократичні процедури, більшість інструментів доступні в основному великим і середнім агровиробникам. Для малих фермерів важливо полегшити доступ до цих програм через спрощення адміністративних вимог.

Міжнародна підтримка та програми ЄС. У післявоєнний період особливу роль відіграє зовнішня допомога, що надається через програми Європейського Союзу, міжнародні фінансові інституції та партнерські ініціативи:

– NAP (Національний аграрний план) передбачає фінансування на відновлення сільської інфраструктури, підтримку малих фермерів, інтеграцію до європейських ринків;

– EFAD (Європейський фонд аграрного розвитку) спрямований на модернізацію, інновації, підвищення ефективності, реалізацію екологічних і сталих проєктів;

– ЄІБ (Європейський інвестиційний банк) надає довгострокові кредити для розбудови переробних підприємств, логістичної інфраструктури, покращення умов зберігання продукції;

– FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) реалізує програми екстреної підтримки аграріїв у постраждалих регіонах України шляхом надання насіння, добрив, кормів і технічної допомоги. Крім того, FAO сприяє підвищенню спроможності аграрного управління на місцевому рівні, підтримує розвиток стійких ланцюгів доданої вартості, а також сприяє впровадженню принципів "розумного" сільського господарства (climate-smart agriculture). Ініціативи FAO є важливими для забезпечення продовольчої безпеки, підтримки засобів до існування сільських громад та відновлення стійкості агровиробництва в умовах війни та постконфліктного періоду;

– інші донорські ініціативи, зокрема, проєкти урядів Німеччини, Японії, Швейцарії, програми USAID, які підтримують агростартапи, сертифікацію, навчання та цифрову трансформацію агробізнесу.

Так, упродовж 2022-2024 років в Україні за підтримки FAO було реалізовано низку програм агропідтримки, серед яких:

– *програма екстреної підтримки та раннього відновлення (EERRP)*. У 2025 році FAO запустила дворічний план на суму \$150 млн, спрямований на підтримку понад 500 000 вразливих осіб у відновленні сільськогосподарського виробництва, захисті засобів до існування та побудові довгострокової стійкості. План включає надання сільськогосподарських ресурсів, розмінування, реабілітацію земель та заходи раннього відновлення [40];

– *програма "Енергія для продовольства" (E4F)*. У 2023 році FAO реалізувала програму, яка передбачає надання альтернативних енергетичних рішень для малих та середніх фермерів, зокрема генераторів, систем зберігання енергії та сушарок для зерна. Це дозволило забезпечити безперервність виробництва в умовах обмеженого доступу до енергоресурсів [41];

– *підтримка зернового експорту та зберігання*. У 2022–2025 роках FAO реалізувала проєкти на загальну суму понад \$57 млн, спрямовані на відновлення ланцюгів постачання зерна та підтримку експорту. Зокрема, проєкти включали надання обладнання для зберігання зерна та підтримку логістики [42];

– *гуманітарна підтримка сільських громад*. У 2024 році FAO надала допомогу понад 45 000 сільських родин у прифронтових районах,

включаючи надання молодняка птиці, іригаційних комплектів, виплату готівки та ваучерів на сільськогосподарські ресурси [43].

У контексті повоєнного відновлення аграрного сектору України державна підтримка виступає не лише фінансовим інструментом стабілізації, а й стратегічним засобом інституційної модернізації галузі. Поглиблений аналіз чинних програм виявив як позитивні аспекти їхнього функціонування, так і системні обмеження, що стримують доступ до ресурсів, особливо для малих і середніх виробників. Міжнародна допомога, зокрема з боку ЄС, FAO та інших партнерів, істотно розширює можливості для відновлення інфраструктури та впровадження інновацій.

Попри розмаїття програм державної підтримки та активну участь міжнародних партнерів, ефективність впровадження відповідних ініціатив у аграрному секторі України стримується системними бар'єрами, які мають як короткострокові, так і довгострокові наслідки для стійкості галузі.

Адміністративні бар'єри охоплюють складну й забюрократизовану систему подання заявок, відсутність електронних сервісів у частині програм, низький рівень прозорості розподілу ресурсів, а також затримки у процедурі погодження та перерахування коштів. Внаслідок цього малим і середнім агровиробникам часто складно конкурувати з великими агрохолдингами, які мають юридичний та фінансовий ресурс для проходження процедур.

Фінансові бар'єри проявляються у високій вартості доступу до позик, особливо для новостворених або малих фермерських господарств. Банківська система вимагає гарантії або заставу, яких сільгоспвиробники часто не мають. Окрім того, низький рівень фінансової грамотності серед частини фермерів ускладнює розуміння доступних програм підтримки, правильне оформлення документів, а також ефективне планування витрат і залучення капіталу. Часто відсутня локальна інфраструктура підтримки (кредитні спілки, локальні гарантійні фонди), яка могла б компенсувати недоступність традиційного банківського кредитування.

Інституційні бар'єри включають неузгодженість між міністерствами, відсутність стабільної аграрної політики та довгострокових програм, часту зміну правил гри (підходів, нормативів, процедур). Слабка розвиненість системи дорадчих служб обмежує можливості передачі знань, інновацій та консультативної підтримки фермерам. У багатьох регіонах не сформовано належного середовища для ефективного функціонування інноваційних аграрних структур (кластерів, кооперативів, центрів підтримки фермерства). Нерозвиненість цифрової інфраструктури, зокрема відсутність єдиної бази даних аграрних суб'єктів, також обмежує цільове використання державних ресурсів.

Наслідки вищезазначених бар'єрів – це фрагментарне використання програм підтримки, нерівномірний доступ до ресурсів між різними категоріями виробників, зниження інвестиційної привабливості галузі та відставання у впровадженні інновацій. У підсумку це стримує потенціал аграрного сектору як рушія економічного відновлення та інтеграції у європейський ринок.

Таким чином, подолання бар'єрів вимагає системного реформування підходів до управління державною підтримкою: діджиталізації процедур, запровадження принципів прозорості та відкритих даних, створення ефективної мережі дорадчих служб, запровадження фінансових інструментів для малих агровиробників (зокрема гарантійних фондів), а також посилення міжвідомчої координації на національному та регіональному рівнях.

Успішне відновлення агросектору вимагає не лише збільшення обсягів фінансування програм підтримки, а й глибокого реформування механізмів їх реалізації. У цьому зв'язку актуальними стають такі заходи як:

- спрощення адміністративних процедур;
- розширення доступу до фінансування через гарантійні механізми;
- покращення інституційної взаємодії між державними органами, агровиробниками та міжнародними донорами;
- активізація координації з ЄС для поглиблення інтеграції до єдиного аграрного ринку.

Збалансована комбінація внутрішньої та зовнішньої підтримки дозволить підвищити ефективність та стійкість аграрного виробництва в Україні.

Висновки

У сучасних умовах теоретична сутність державної підтримки аграрного сектору виходить за межі класичного розуміння дотацій і субсидій. Вона трансформується в стратегічну систему державного впливу, яка об'єднує економічні, соціальні, екологічні й інституційні компоненти аграрного розвитку, відповідає європейським підходам і спрямована на післявоєнне відновлення й довгострокову модернізацію агросектору України.

На тлі прагнення України до членства в Європейському Союзі, реформа системи підтримки сільського господарства має здійснюватися у руслі адаптації до вимог спільної аграрної політики ЄС (Common Agricultural Policy, CAP). Це передбачає не лише фінансову допомогу виробникам, а й екологізацію, інноваційну модернізацію, цифровізацію управлінських процесів та підтримку сталого розвитку сільських територій. В умовах повоєнної відбудови така трансформація набуває особливого значення, оскільки державна підтримка має виступати не лише механізмом стабілізації, а й інструментом стратегічного розвитку.

У контексті європейської інтеграції державна підтримка повинна відповідати принципам і вимогам САП. Це передбачає трансформацію підходів від домінування прямих виробничих дотацій до підтримки сталого розвитку, розвитку людського капіталу, диверсифікації доходів сільського населення та екологізації агровиробництва. У межах САП державна допомога повинна сприяти соціальній інклюзивності, регіональному розвитку та інноваційності аграрного сектору.

Після широкомасштабного військового вторгнення РФ в Україну аграрний сектор зазнав значних втрат, що вимагає переосмислення цілей і пріоритетів державної підтримки. З огляду на необхідність швидкого відновлення виробничих потужностей, аграрної інфраструктури, відновлення експортного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки, державна підтримка має бути орієнтована на відновлювальний, реабілітаційний і трансформаційний ефекти. Особлива увага повинна приділятися регіонам, що постраждали від бойових дій, з урахуванням потреб малих і середніх виробників, розвитку кооперації, фінансової інклюзії та доступу до інновацій.

Основні напрями підтримки – бюджетні дотації, компенсації, пільгове кредитування, а також програми міжнародних партнерів (зокрема ЄС, FAO, EIB, EFAD) – формують основу фінансового, інституційного та технічного ресурсу для модернізації агровиробництва.

Водночас ефективність реалізації програм підтримки стримується низкою системних бар'єрів: адміністративних (складність процедур), фінансових (обмежений доступ до кредитів), інституційних (нестабільність політики, слабка координація між органами влади). Наслідком цього є обмежений доступ до ресурсів для малих і середніх агровиробників, нерівномірне регіональне охоплення програм, а також недостатнє впровадження інновацій та цифрових рішень.

Подолання виявлених бар'єрів потребує комплексного підходу: удосконалення інституційної архітектури підтримки, діджиталізації процедур, впровадження прозорих механізмів моніторингу, розширення дорадчої інфраструктури та адаптації фінансових інструментів до потреб малих агровиробників.

Узгоджене використання внутрішніх і зовнішніх інструментів фінансово-кредитної підтримки здатне забезпечити не лише відновлення, а й якісний розвиток українського агросектору, його інноваційну модернізацію та сталу інтеграцію в європейський простір.

Список використаних джерел:

1. Ходаківська О.В., Мартинюк М.П. Наслідки впливу воєнних дій на стан аграрного сектору України. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень*: зб. наук. праць з матеріалами V Міжнар. наук.

конф., м. Тернопіль, 22 березня, 2024 р. Міжнародний центр наукових досліджень, Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. 172 с. С. 19-23.

2. Гайдучський П. І., Саблук П. Т., Лупенко Ю. О. Аграрна реформа в Україні / за ред. П. І. Гайдучького. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 424 с.

3. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери / за заг. ред. П.Т. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.

4. Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059246.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. Грабовський Д. О. Еволюція теоретичних поглядів на формування державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки. *Академічні візії*. 2023. № 21. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/530>

6. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25. No (6). С. 121–128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).

7. Khodakivska O.V. Ecologization of agrarian production: modern challenges and perspectives of development. *Ekonomika APK*. 2015. № 5. С. 43–47.

8. Khodakivska O.V. Economic incentives as a tool for regulation ecologization of agricultural land. *Ekonomika APK*. 2015. № 8. С. 27–32.

9. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектору економіки: монографія. Житомир: ДВНЗ “Державний агроекологічний університет”, 2008. 384 с.

10. Андрійчук В. Г., Зубець М. В., Юрчишин В. В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. Київ : Аграрна наука, 2005. 104 с.

11. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери. Ужгород : ІВА, 2005. 400 с.

12. Могильний О. Критерії ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки. *Економіка України*. 2003. № 12. С. 65-69.

13. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність. *Економіка і прогнозування*. 2006. № 1. С. 109-125.

14. Тулуш Л., Радченко О. Фінансова підтримка агросектору України для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць*. 2022. Вип. 2 (45). С. 176-189. DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2022.45.17>

15. Tulush L., Samoshkina O. The transformation of the financial mechanism of the state support for the agricultural sector under the military influence. Characteristics and trends of socio-economic development at the macro- and micro-levels: International scientific conference (The Jan Kochanowski University, Kielce, Poland, May 5-6, 2023). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2023. P. 94–99.

16. Васильців Т. Г., Лулак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90-101.

17. Латинін М., Харченко Т. Результативність функціонування фінансового-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку аграрного

сектору економіки України. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 3(9). С. 68-86.

18. Лемішко О. О. Державна фінансова політика відтворення капіталу в аграрному секторі економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. Вип. 6. С. 146-154.

19. Осіпова А. А. Напрями державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2020. № 4. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2020/4/5883>

20. Панухник О. В. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. Вип. 1. С. 5-10.

21. Прунцева Г. О. Аналіз ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка і організація управління*. 2020. № 1(37). С. 79-88.

22. Петлюк Л. О., Медведкова Н. С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 105-111.

23. Свистун Л. А., Попова Ю. М., Штепенко К. П. Державне регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення завдань сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=837>

24. Галанець В. В. Необхідність забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки у воєнних умовах. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 2. С. 42-48.

25. Boiko V., Lyzak M., Vasylytsiv T., Lupak R., Ohinok S. Financial and economic performance of agricultural enterprises: analysis and policy improvement. *Agricultural and Resource Economics*. 2024. Vol. 10. № 4. P. 129-155.

26. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of stateregulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Wspolraca Europejska*. 2015. № 3(3). Vol. 3. P. 68-80.

27. Ходаківська О.В., Пугачов М.І., Патики Н.І., Могильний О.М., Шпикуляк О.Г., та ін. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток аграрного сектору й продовольчу безпеку держави. Київ :ННЦ ІАЕ. 2021. С. 350.

28. Ходаківська О. В., Пугачов М. І., Патики Н. І., Шпикуляк О. Г., Могильний О. М., Тулуш Л. Д. Вплив COVID-19 на аграрний сектор та продовольчу безпеку держави. *Економіка АПК*. 2020. № 12. С. 6-21. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012006>

29. Васильєва Л. М. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни в умовах функціонування в складі СОТ як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Modern Economics*. 2019. № 17. С. 55-60.

30. Залізнюк В. П. Державна підтримка аграрного сектору економіки країни як основа забезпечення продовольчої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 123-127.

31. Ходаківська О.В., Климчук О.В. Державне регулювання конкурентоспроможного виробництва біопалив: світовий досвід та дороговкази для

України. Використання альтернативних джерел енергії в умовах розвитку сільських територій: монографія. Полтава, 2019. 276 с.

32. Klymchuk O.V., Khodakivska O.V. Regulatory policy of competitive biofuel production in Ukraine. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 6–14.

33. Ходаківська О.В., Бігдан О.В. Державне регулювання екологізації аграрної сфери. *Формування стабільного розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації* : зб. наук. праць за мат. конф. 13–14 грудня 2012 р. Луганськ, 2012. С. 335.

34. Ходаківська О.В., Корчинська С.Г. Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка*. 2011. Вип.113. С. 418–423.

35. Ходаківська О.В. Інституціональні засади регулювання органічного сільського господарства: європейська практика. *Органічне виробництво і продовольча безпека* : міжн. наук.-практ. конф. Житомир, 2020. С. 16–21.

36. Барабаш Л.О. Державна підтримка галузі садівництва. *Зб. наук. пр. Уманського нац. ун-ту садівництва*. 2013. Вип. 82. С. 264–270.

37. Сاینський Д.А. Оцінка результативності заходів державної підтримки вітчизняного хмелярства. *Вісник ЖДТУ*. 2014. № 1 (67). С. 185–193.

38. Ходаківська О.В., Патица Н.І., Пугачов М.І., Шпикуляк О.Г., Могильний О.М., Тулуш Л.Д., Грищенко О.Ю. Методичні рекомендації щодо розроблення структурно-концептуальної моделі забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та гарантування продовольчої безпеки України в умовах поширення COVID-19 та обмежувальних карантинних заходів: методичні рекомендації. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 76 с.

39. Skydan, O., Khodakivska, O., Bugaychuk, V., Grabchuk, I., Brodsky, Y. Post-war Development of Ukraine's Economy in the Context of Accelerated Integration into the European Union. *Opportunities and Risks in AI for Business Development*. 2024. Vol 545. pp. 711-723. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62.

40. FAO launches a \$150 million emergency and early recovery response plan for Ukraine to support war-affected rural communities. URL: <https://www.fao.org/newsroom/detail/fao-launches-a--150-million-emergency-and-early-recovery-response-plan-for-ukraine-to-support-war-affected-rural-communities/en>. (дата звернення: 30.04.2025).

41. FAO. Energy for Food (E4F) – A rapid response to the energy crisis in Ukraine. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/b1fc70c5-ed61-43fb-9e1a-1034641ac84f/content>. (дата звернення: 30.04.2025).

42. FAO in Ukraine – Country profile. URL: <https://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=UKR>. (дата звернення: 30.04.2025).

43. World Food Day 2024: FAO's support for Ukrainian farmers amidst war. *United Nations in Ukraine*. URL: <https://ukraine.un.org/en/281347-world-food-day-2024-fao%E2%80%99s-support-ukrainian-farmers-amidst-war>. (дата звернення: 30.04.2025).

References:

1. Khodakivska O. V., Martyniuk M. P. (2024). Naslidky vplyvu voiennykh dii na stan ahrarnoho sektoru Ukrainy [Consequences of military actions on the state of the agricultural sector of Ukraine]. *Mizhhaluzevi dysputy: dynamika ta rozvytok suchasnykh naukovykh doslidzhen*: zb. nauk. prats z materialamy V Mizhnar. nauk. konf. (Ternopil, March 22, 2024.). Mizhnarodnyi tsentr naukovykh doslidzhen, Vinnytsia: TOV «UKRLOHOS Hrup, pp. 19–23.
2. Haidutskyi P. I., Sabluk P. T., Lupenko Yu. O. (2005). *Ahrarna reforma v Ukraini* [Agrarian reform in Ukraine]. In Haidutskyi P. I. Kyiv: NSC IAE, 424 p. (in Ukrainian)
3. Sabluk P. T. (2011). Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery [Organizational and economic modernization of the agrarian sector]. Kyiv: NSC IA, 342 p. (in Ukrainian)
4. Hryhorieva Kh. A. (2019). Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva Ukrainy: problemy pravovoho zabezpechennia [State support for agriculture in Ukraine: Legal support issues]. Kherson: Helvetyka Publishing House, 596 p. (in Ukrainian)
5. Hrabovskyi, D. O. (2023). Evoliutsiia teoretychnykh pohliadiv na formuvannia derzhavnoi pidtrymky rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky [Evolution of theoretical views on the formation of state support for agricultural sector development]. *Akademichni vizii*, no. 21. Available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/530>
6. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykulia, O. (2022). The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*, vol. 25(6), pp. 121–128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128)
7. Khodakivska O. V. (2015). Ecologization of agrarian production: modern challenges and perspectives of development. *Ekonomika APK*, (5), 43–47.
8. Khodakivska O. V. (2015). Economic incentives as a tool for regulation ecologization of agricultural land. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 27–32.
9. Zinchuk T. O. (2008). Yevropeiska intehratsiia: problemy adaptatsii ahrarnoho sektora ekonomiky [European integration: Adaptation problems of the agrarian sector]. Zhytomyr: State Agroecological University, 384 p. (in Ukrainian)
10. Andriichuk V. H., Zubets M. V., Yurchyshyn V. V. (2005). Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty [Modern agrarian policy: problematic aspects]. Kyiv: Ahrarna nauka, 104 p. (in Ukrainian)
11. Mohylnyi O. M. (2005). Rehuluvannia ahrarnoi sfery [Regulation of the agrarian sphere]. Uzhhorod: IVA, 400 p. (in Ukrainian)
12. Mohylnyi O. M. (2003). Kryterii efektyvnosti derzhavnogo rehuluvannia ahrarnoho sektora ekonomiky [Criteria for the efficiency of state regulation of the agricultural sector]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 65–69.

13. Borodina O. M. (2006). Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva: kontseptsii, mekhanizmy, efektyvnist [State support of agriculture: concept, mechanisms, efficiency]. *Ekonomika i prohnouzuvannia*, no. 1, pp. 109–125.

14. Tulush L., Radchenko O. (2022). Finansova pidtrymka ahrosektoru Ukrainy dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu [Financial support of Ukraine's agrosector under martial law]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 2(45), pp. 176–189. DOI: <https://doi.org/10.17721/tppe.2022.45.17>

15. Tulush L., Samoshkina O. (2023). The transformation of the financial mechanism of the state support for the agricultural sector under the military influence. In Characteristics and trends of socio-economic development at the macro- and micro-levels. Riga: Baltija Publishing, pp. 94–99.

16. Vasylytsiv T. H., Lupak R. L., Yurkiv N. Ya. (2012). Instytutsiine zabezpechennia rozshyrennia finansovykh mozhlyvostei pidpriemstv promyslovosti ta APK na rehionalnomu rivni [Institutional support for expanding financial capabilities of industry and agro-industrial enterprises at the regional level]. *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 90–101.

17. Latynin M., Kharchenko T. (2021). Rezultatyvnist funktsionuvannia finansovo-ekonomichnoho mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання staloho rozvytku ahrarynoho sektoru Ukrainy [Efficiency of the financial and economic mechanism of state regulation of sustainable agricultural development]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, no. 3, pp. 68–86.

18. Lemishko O. O. (2019). Derzhavna finansova polityka vidtvorennia kapitalu v ahrarynomu sektori ekonomiky [State financial policy of capital reproduction in agriculture]. *Biznes Inform*, no. 6), pp. 146–154.

19. Osipova A. A. (2020). Napriamy derzhavnoi finansovoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv [Directions of state financial support for agricultural enterprises]. *Internauka. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 4. Available at: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2020/4/5883>

20. Panukhnyk O. V. (2017). Napriamy ta shliakhy transformatsii derzhavnoi pidtrymky subiektiv ahrarynoi sfery Ukrainy [Directions and ways of transforming state support for Ukraine's agrarian entities]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, vol. 1, pp. 5–10.

21. Pruntseva H. O. (2020). Analiz efektyvnosti derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv [Analysis of the effectiveness of state support for agricultural enterprises]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 1(37), pp. 79–88.

22. Petliuk L. O., Medvedkova N. S. (2021). Derzhavna pidtrymka u zabezpechenni rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy [State support in ensuring the development of the agrarian sector]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 2, pp. 105–111.

23. Svystun L. A., Popova Yu. M., Shtepenko K. P. (2020). Derzhavne rehuliuвання ahrarynoho sektoru ekonomiky v konteksti zabezpechennia zavdan staloho rozvytku [State regulation of the agrarian sector in the context of

sustainable development]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=837>

24. Halanets V. V. (2022). Neobkhidnist zabezpechennia derzhavnoi pidtrymky aharnoho sektoru v umovakh viiny [The necessity of state support for the agrarian sector in war conditions]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Publichne upravlinnia*, no. 2, pp. 42–48.

25. Boiko V., Lyzak M., Vasylytsiv T., Lupak R., Ohinok S. (2024). Financial and economic performance of agricultural enterprises: analysis and policy improvement. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 10(4), pp. 129–155.

26. Vdovenko N. M., Korobova N. M. (2015). Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. *Współpraca Europejska*, 3(3), Vol. 3, 68–80.

27. Khodakivska, O. V., Pugachov, M. I., Patyka, N. I., Mohylnyi, O. M., Shpykulyak, O. H., et al. (2021). Vplyv pandemii COVID-19 na rozvytok aharnoho sektoru i prodovolchu bezpeku derzhavy [The impact of the COVID-19 pandemic on the development of the agricultural sector and the country's food security]. Kyiv: NNC IAE, 350 p. (in Ukrainian)

28. Khodakivska O. V., Pugachov M. I., Patyka N. I., Shpykulyak O. H., Mohylnyi O. M., Tulush L. D. (2020). Vplyv COVID-19 na aharnyi sektor ta prodovolchu bezpeku derzhavy [The impact of COVID-19 on the agricultural sector and food security]. *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 6–21. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202012006>

29. Vasilieva L. M. (2019). Derzhavna pidtrymka aharnoho sektoru ekonomiky krainy v umovakh funktsionuvannia v skladi SOT yak osnova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [State support for the agricultural sector of the economy in the WTO as the basis of food security]. *Modern Economics*, no. 17, pp. 55–60.

30. Zalizniuk V. P. (2019). Derzhavna pidtrymka aharnoho sektoru ekonomiky krainy yak osnova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [State support of the agricultural sector of the economy as a basis for ensuring food security]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 3, pp. 123–127.

31. Khodakivska, O. V., & Klymchuk, O. V. (2019). *Derzhavne rehuliuвання konkurentospromozhnoho vyrobnytstva biopalyv: svitovyi dosvid ta dorohovkazy dlia Ukrainy* [State regulation of competitive biofuel production: Global experience and guidelines for Ukraine]. Poltava, 276 p. (in Ukrainian)

32. Klymchuk O. V., Khodakivska O. V. (2019). Regulatory policy of competitive biofuel production in Ukraine. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 6–14.

33. Khodakivska O. V., Bihdan O. V. (2012). Derzhavne rehuliuвання ekolohizatsii aharnoi sfery [State regulation of the greening of the agricultural sector]. *Formuvannia stabilnogo rozvytku aharnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii* : zb. nauk. prats za mat. konf. (December 13–14, 2012). Luhansk, p. 335.

34. Khodakivska O. V., Korchyńska S. H. (2011). Svitova praktyka derzhavnoho rehuliuвання ta pidtrymky orhanichnoho vyrobnytstva [Global practice of state regulation and support of organic production]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva im. Petra Vasylenka*, vol. 113, pp. 418–423.

35. Khodakivska, O. V. (2020). Instytutsionalni zasady rehuliuвання orhanichnogo silskoho hospodarstva: yevropeiska praktyka [Institutional foundations of organic agriculture regulation: European practice]. In *Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka*: mizhn. nauk.-prakt. konf. Zhytomyr, pp. 16–21.

36. Barabash L. O. (2013). Derzhavna pidtrymka haluzi sadivnytstva [State support for the horticulture industry]. *Zb. nauk. pr. Umanskoho nats. un-tu sadivnytstva*, vol. 82, pp. 264–270.

37. Sainskyi D. A. (2014). Otsinka rezultatyvnosti zakhodiv derzhavnoi pidtrymky vitchyznianoho khmeliarstva [Assessment of the effectiveness of state support for domestic hop production]. *Visnyk ZhDTU*, vol. 1(67), pp. 185–193.

38. Khodakivska O. V., Patyka N. I., Pugachov M. I., Shpykulyak O. H., Mohylnyi O. M., Tulush, L. D., Hryshchenko O. Yu. (2021). Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia strukturno-kontseptualnoi modeli zabezpechennia stiikoho rozvytku ahrarynogo sektoru ta harantuvannia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh poshyrennia COVID-19 [Methodological recommendations for developing a structural-conceptual model for ensuring sustainable development of the agricultural sector and food security of Ukraine under COVID-19]. Kyiv: NNC “IAE”, 76 p. (in Ukrainian)

39. Skydan O., Khodakivska O., Bugaychuk V., Grabchuk I., Brodsky, Y. (2024). Post-war development of Ukraine's economy in the context of accelerated integration into the European Union. In B. Alareeni & I. Elgedawy (Eds.), *Opportunities and Risks in AI for Business Development*, vol. 545, pp. 711–723. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62

40. FAO launches a \$150 million emergency and early recovery response plan for Ukraine to support war-affected rural communities. Available at: <https://www.fao.org/newsroom/detail/fao-launches-a--150-million-emergency-and-early-recovery-response-plan-for-ukraine-to-support-war-affected-rural-communities/en> (accessed: April 30, 2025)

41. FAO. Energy for Food (E4F) – A rapid response to the energy crisis in Ukraine. Available at: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/b1fc70c5-ed61-43fb-9e1a-1034641ac84f/content> (accessed: April 30, 2025)

42. FAO in Ukraine – Country profile. Available at: <https://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=UKR> (accessed: April 30, 2025)

43. World Food Day 2024: FAO's support for Ukrainian farmers amidst war. *United Nations in Ukraine*. Available at: <https://ukraine.un.org/en/281347-world-food-day-2024-fao%E2%80%99s-support-ukrainian-farmers-amidst-war> (accessed: April 30, 2025)